

DEĞİŞİK ÜLKELERDE VE TÜRKİYE'DE SANAL ÜNİVERSİTENİN GELİŞİMİ İŞLEYİŞİ VE SANAL ÜNİVERSİTE GERÇEĞİ

Aydın BALLYER *
Yüksel GÜNDÜZ **

ÖZET

Sanal üniversite, fiziksel bir yerleşkesi (*kampusü*) olmayan, elektronik ağlar üzerinden mail, video konferans gibi araçlarla ortak elektronik çevrede eğitim hizmeti sunan yeni bir oluşumdur. Sanal üniversitede eğitim geleneksel üniversiteden oldukça farklıdır. Çünkü burada duvarlar, sınıf ve yüz yüze iletişim yoktur. Bu yeni eğitim ortamında gerekli olan tek unsur internet bağlantısı olan bir bilgisayardır. Bu tür girişimlerin birincil amacının mevcut yükseköğretim kurumlarının yerini almak değil, daha ziyade bilgi iletişim teknolojilerini kullanarak klasik eğitime katkıda bulunmak, alternatif bir öğrenme aracı ve yöntemi geliştirmek olduğu kabul edilmektedir. Bununla birlikte sanal üniversitede verilen eğitimde her ne kadar da öğrencinin eğitim ortamlarında tartışmalara katılımı ve öğretim elemanı-öğrenci etkileşimi birçok açıdan olanaklı görünse de, bu konulara yönelik ciddi eleştiriler söz konusudur. Bu bağlamda yapılan bu çalışmanın amacı, sanal üniversitenin ne olduğunu, değişik ülkelerde ve Türkiye'deki tarihsel gelişimin nasıl bir seyir izlediğini, bu kurumlarda akademik sürecin nasıl işlediğini ve yeni gelişen bu alternatif yapılanmaya yönelik eleştirilerin neler olduğunu ortaya koymaktır.

Anahtar Kelimeler: Üniversite, sanal üniversite, uzaktan eğitim

DEVELOPMENT, ACADEMIC PROCESS AND REALITY OF VIRTUAL UNIVERSITY IN SOME COUNTRIES AND TURKEY.

ABSTRACT

Having no physical campus and offering education via electronic networks on the web by means of instruments like e-mails and video-conference, Virtual University is a new institution in higher education field. Studying at a virtual university is different from studying at a traditional university as there are no walls, classrooms, and face to face interactions. All you need is a computer with internet connection. It is accepted that one of the main purposes of virtual university initiations is not to substitute traditional universities; instead they target to support classical education using information communication technologies and become alternative institutions generating different means and methods of learning. However, although there seems to have a participative design and teacher-student interaction, student participation in discussions and interactions with others as well, there have been serious critiques on virtual universities. There have been some discussions on virtual universities recently. For these reasons, the main purpose of this study is to put forward what virtual universities are, how they have emerged out, how they work, and what the realities of virtual universities are in different countries and in Turkey. Moreover, this study also aims to discuss how academic process works at these institutions. Finally, it is intended to give some criticism about virtual universities in the literature.

Keywords: University, virtual university, distance education

* Öğr. Gör. Dr. Yıldız Teknik Üniversitesi Yabancı Diller Yüksek Okulu Davutpaşa Kampusu Esenler-İstanbul Cep: 0 534 299 70 76 e-mail balyer2001@gmail.com

** Yrd. Doç. Dr. Artvin Çoruh Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Sınıf Öğretmenliği Ana Bilim Dalı, Artvin Cep: 0 535 553 79 10, e-mail: gunduz0735@hotmail.com

1. GİRİŞ

Post modern bilgi çağının temel kurumları olan eğitim örgütlerinin özelliği, yüksek hızlı iletişim, kodlanmış bilgiye ulaşım olanağı ile ekonomik ve çevresel sistemler bakımından birbirine karşılıklı bağlılığıdır. Bu üst düzey tanımlamalar üst düzeyde eğitimi işaret etmekte ve bu yüksek düzeyde eğitimi de üniversite sağlamaktadır (Middlehurst, 2006, s. 3). Ancak gelinen noktada genelde eğitim ve özelde yükseköğretim sistemi, günümüzde bilgi yoğunluklu ekonomilerin gereksinimlerini karşılayamadığı yönündeki yaygın eleştiriler nedeniyle önemli baskılarla karşı karşıyadır.

Günümüzde eğitim sisteminin işleyişini etkileyen üç temel unsur vardır. Bunlar, dünya nüfusunun yapısının (*kompozisyonunun*) değişimi ile yaşanan *demografik değişimler*, teknolojik, ekonomik ve politik genişlemeyle gerçekleşen *küreselleşme* ve eskisinden daha hızlı ulaşılan ve dönüşen özelliği ile *bilgi*'dir. Günümüzde hükümetler ve sanayi kuruluşları karşılaştıkları ya da karşılaşmaları olası görünen sorunlara çözüm bulmak amacıyla, artan oranda üniversiteye daha çok danışmaktadırlar. Bu nedenle, üniversitede yürütülen araştırma sonuçları, her iki grubun da ilgiyle izlediği ve beklediği durumdur.

Günümüzde artan maliyetler ve öğretim üyelerinin sayısal olarak yetersizliği karşısında yükselen taleple başa çıkmak için yetkililer yükseköğretimde alternatif yollar aramaya başlamışlardır. Değişik ülkeler bu tarihsel süreçte farklı alternatifler denemişlerdir. Bu alternatif yaklaşımların bazıları, uzaktan eğitim, uzaktan öğretim (*mektupla öğretim*), e-öğrenme, açık öğretim, dağıtık öğrenme (*distributed learning*), eşzamanlı öğrenme, tele-öğrenme ve esnek öğrenmedir. Uzaktan eğitim kavramı, bu kavramlar arasında yıllardır en yaygın olarak kullanılanıdır. Gerek bilgi çağının toplumsal dönüşüm ve gereksinimleri hızlı bir şekilde değişmeye zorlaması gerekse de yükselen bu talebe karşılık verebilmek için farklı uygulamalar tartışılmaktadır. Bu yöntemlerden birisi olan günümüzde adından sıklıkla söz edilen sanal üniversite uygulamasıdır.

Bu çalışmada, sanal üniversitenin ne olduğu, değişik ülkelerde ve Türkiye'deki tarihsel gelişimin nasıl bir seyir izlediği, bu kurumlarda akademik sürecin nasıl işlediği ve yeni gelişen bu alternatif yapılanmaya yönelik eleştirilerin neler olduğu konularının ortaya konması amaçlanmaktadır.

Sanal Üniversiteyi Yaratın Süreç

Bilginin artan rolü, insanların onu daha ulaşılabilir bir hale getirme çabalarını beraberinde getirmiştir. Tarihsel süreçte bilgiye ve eğitim olanaklarına değişik nedenlerle ulaşamamış olanlar için en yaygın olarak kullanılan yöntem uzaktan eğitim olmuştur. Uzaktan eğitimde amaç, coğrafi engelleri ortadan kaldırarak, insanlara herhangi bir nedenle edinemedikleri eğitim ya da bilgiye erişim olanağını sunmaktır. Bu eğitim sisteminde öğrencilerin bilgiye internet, laboratuvar, web siteleri gibi yerlerden ulaşabilmeleri ve edindikleri bilgiyi kullanıma dönüştürmeleri önemsenmektedir (Antoni,2006,s.4; Hernes,2006,s.11). Bu eğitim yaklaşımı, fiziksel olarak ayrı ortamlarda yer alan öğretim ve öğrenme süreçlerini tanımlamaktadır. Uzaktan öğretim yapılırken önceleri mektupla daha sonraları televizyonla devam edilmiş ancak esas gelişme video, telekonferans sistemi, e-mail gibi araçlar ve interneti de içeren iletişim teknolojileri aracılığı ile olmuştur.

Tarihsel gelişim sonucu ulaşılan en önemli güç olan internet, sosyal, ekonomik ve sosyokültürel etkileşimle beraber eğitimin doğasını da değiştirmiştir. İnternetin hızla yaygınlaşması sonucunda Bilgi Teknolojilerinin (*Information Technologies*), bilgi üzerindeki kontrolü ve etkililiği artmıştır. Buna göre internet, üniversite, öğretim üyesi, öğrenci ve toplumun rollerini yeniden tanımlamaktadır çünkü bilgi iletişim teknolojileri ile üniversite ve öğretim üyesinin rolü de değişmektedir (Mason, 2006,s.14). İnternete dayalı, on-line, e-eğitim ya da e-öğrenme diyebileceğimiz bu yaklaşımlar geçtiğimiz yıllarda özellikle yükseköğretim alanında büyük ölçüde denenmiş ve bunların sonucu olarak "Sanal Üniversite" kavramı ortaya atılarak tartışılmaya başlanmıştır.

Sanal üniversite, bir üniversitede bulunması gereken eğitim ve araştırma gibi temel etkinliklerin büyük ölçüde internet üzerinden yürütüldüğü eğitim ortamıdır ancak bu tanıma, televizyon gibi geleneksel yöntemlerle eğitim yapan açık üniversiteler girmemektedir (Yalabık ve diğerleri, 2010, s.37). Yani sanal üniversite, fiziksel bir yerleşkesi olmayan, elektronik ağlar üzerinden elektronik posta, ilan panoları, video konferans ve ortak elektronik çevrede eğitim sunan bir ortamdır (Brey, 2003, s.1). Diğer bir deyişle sanal üniversite, geçirgen duvarlarıyla, konuşmaların herkesçe dinlenebildiği, kaydedilebildiği, incelenebildiği ve sadece dağıtım için kopyalanabildiği bir yerdir. Dünyanın değişik yerlerindeki uygulamaları itibariyle sanal üniversite, yerleşkelerinin sınırlarını aşmaya başlamıştır ve artık üniversiteler bir “tık” (*click*) uzakta yer almaktadır. Söz gelimi bir öğrenci Çin’de ikamet edip New York’ta bir yerleşkede öğrenim görebilmektedir (Goddard ve Cornford, 2001, s.1).

Sanal üniversite uygulamaları ile amaçlanan husus, eğitim almak isteyen daha büyük kitlelere eğitim olanağı sağlamak ve eğitimde fırsat eşitliği yaratmaktır. Bilgi, bu eğitim yöntemiyle farklı coğrafyalardaki çok sayıda insana ulaştırılabilmektedir. Diğer bir anlatımla bu yolla çalışan, engelli, dezavantajlı ya da herhangi bir nedenle bu olanağı elde edememiş olan öğrencilere zamandan bağımsız olarak istedikleri an istedikleri kadar eğitim alma olanağı sağlanabilmektedir.

Bu noktada uzaktan eğitim ve sanal üniversite kavramları birbirinden ayrılmaktadır. Uzaktan eğitim, büyük ölçekte binlerce hatta milyonlarca öğrenciye aynı zamanda eğitim sunan bir yapıyı tanımlamakta ve dersler dağıtılan basılı materyaller üzerinden gerçekleştirilmektedir. Burada iletişim ve etkileşim en az durumdadır ve amaç öğretim içeriğinin verilmesinden ibarettir. Bunun aksine sanal üniversitede verilen eğitimde katılımlı bir düzenleme söz konusudur ve öğretim elemanı ile öğrencilerin birçok açıdan etkileşimi olanaklıdır. Öğrenci sanal yolla tartışmalara katılabilmekte ve etkileşimde bulunabilmektedir. Bu tür girişimlerin birincil amacı mevcut yükseköğretim kurumlarının yerine birer alternatif kurum yaratmaktan ziyade bilgi iletişim teknolojilerini kullanarak klasik eğitime katkıda bulunmak, alternatif bir öğrenme aracı ve yöntemi geliştirmek olduğu kabul edilmektedir.

Sanal üniversite uzaktan eğitimde kullanılan öğretim yaklaşımlarından birçoğundan öğretim sürecinde yararlanmakla beraber, genel eğitimden farklı olarak sanal sınıf, m-öğrenme (*m=mobil*), web tabanlı uzaktan eğitim, yaşam boyu öğrenme, çevrimiçi öğrenme, farklı zamanlı uzaktan eğitim ve harmanlanmış eğitim gibi yeni kavramları kullanmaktadır. Bu yeni kavramlar ve yaklaşımların bu eğitim sistemi içerisinde anlamını bulacağı konusu değerlendirilmektedir.

Değişik Ülkelerde Sanal Üniversite Uygulamaları

Dünyadaki sanal üniversitelere örnek olarak Avustralya’da USQOnline, İngiltere’de Açık Üniversite (*Open University, UK OU*) dışında, Finlandiya Sanal Üniversitesi (*Finnish Virtual University*), İtalyan Uzaktan Eğitim Üniversitesi (*The Italian Distance University- NETTUNO*); Amerika’da Illinois Sanal Kampüsü (*Illinois Virtual Campus -IVC*) ve Kanada Sanal Üniversitesi (*Canadian Virtual University-CVU*) verilebilir.

Bu üniversite yapısı ilk defa Avustralyalı araştırmacıların yükseköğretim sistemleri üzerinde küresel iş ve yeni medya araçlarının etkilerinin incelemesinde ortaya atılmış bir kavramdır. Bu sistemde üniversiteler, yerleşkeleri kaldırılarak “*sanal bir kurum*” haline getirilmektedir. “*Duvarsız üniversite*” diye adlandırılan bu yapıyla, küresel anlamda potansiyel öğrencileri, öğretim elemanları, işverenleri ve mezunları olan bir ağ oluşturulmak istenmektedir.

Avustralya’da sanal üniversite özellikle mühendislik bilgi teknolojileri, dil eğitimi ve işletme gibi mesleki ve profesyonel alanlarda başlamıştır. Aynı zamanda web üzerinden araştırmacıları olan, araştırma destekçileri, araştırmaların kullanıcıları ile seçkin bir Bilgi İletişim Teknolojileri (*Information Communication Technologies-ICT*) birlikteliğidir (Goddard ve Cornford, 2001, s.1; Kylama, 2005, s.108; Middlehurst, 2006, s.4).

Bilgisayar ağlarının eğitimde kullanımı, çevrimiçi eğitim adı altında toplanabilen

uygulamaların her eğitim kurum ve düzeyinde yaygınlaşmasını sağlamıştır. Örneğin, Carnevale'nin (2000) yaptığı bir araştırmaya göre Amerika Birleşik Devletleri'nde 1995-1998 yılları arasında uzaktan eğitim veren kurumların sayısında %72'lik bir artış gerçekleşmiştir. Aynı araştırmada bu artışta yer alan kurumların hemen hemen tamamının, öğrencilere çevrimiçi eğitim olanağı sunduğu belirtilmiştir.

Sanal üniversite Fransa'da yükseköğretim kurumları ile diğer kurumların işbirliğini artırmak amacıyla 1999 yılında kurulmuştur. Burada sistem her üniversitenin bir temsilci göndererek oluşturduğu ve katılımında bulunduğu bir komite tarafından yürütülmektedir. Fransız Sanal Üniversitesi'nin diğer bir amacı da, uzaktan eğitim yoluyla sosyal ve ekonomik yaklaşmayı sağlamak, geleneksel öğretim yöntemlerine Bilgisayar İletişim Teknolojilerini katmak, profesyonel gelişim kursları açmak, e-öğrenme uzmanlığı geliştirmek, dış örgütlerin eğitim ihtiyacını karşılamak ve yükseköğretim kurumları arasında kaynakların paylaşımını sağlamaktır (Ott ve Geeraert, 2006, s.10).

Amerika Birleşik Devletleri'nde sanal üniversiteye dünyanın birçok yerinden gelen talep ve bunun ekonomiye getirdiği ticari kazançlar nedeniyle ayrı bir önem verilmektedir. Ülkenin batısında yer alan on eyaletin yöneticileri, Batı Valileri Üniversitesi (*Western Governors' University-WGU*) adı altında bir üniversite kurmuşlardır. Bu üniversite İngiliz Açık Üniversitesi, Türkiye'deki Açık Öğretim Fakültesi gibi geniş kitlelere eğitim hizmeti götürerek "Mega Üniversite" unvanını almayı amaçlamaktadır. Bu üniversitenin amacı bu birleşimde üyesi olan eyaletlerde bulunan üniversitelerdeki öğretim elemanlarından ve olanaklarından yararlanmak suretiyle öğrencilere nitelikli eğitim hizmeti sunmaktır. Picciano'ya (2001) göre, bu tür gelişmeler, eğitim alanında çalışan nitelikli insan gücünün az olduğu ve geleneksel öğretim kurumlarının yetersiz kaldığı bölgelerde, sanal üniversite olarak da adlandırılan WGU türü kurumların çoğalacağını göstermektedir.

Bunun yanı sıra 1994 yılında internet üzerinden kurslar vermek üzere Amerika Maryland Sanal Üniversitesi kurulmuştur. İlk başlarda çok zorluk yaşayan bu üniversite işleyişini çeşitlendirerek, sesli mesaj, interaktif televizyon, iki yönlü sesli-video teknolojileriyle bugün kaliteli bir hizmet vermektedir (Parker, 2006, s. 12). Amerikan, Çin ve İngiliz üniversitelerinde pek çok uzaktan eğitim programının en önemli destekleyici unsurları artık sanal sınıf uygulamaları olmuştur.

Avrupa, Avustralya, Asya ve Afrika'da da bu yönde gelişmeler görülmektedir. Örneğin, uzaktan öğrenme Malezya'da da önemli bir olgudur. Universiti Tun Abdul Razak (*UNITAR*)'ın 1998'de kurulması uzaktan öğrenmeye önemli bir zenginlik katmıştır. Bu sistemin kurulmasıyla ülkenin insan kaynaklarının geliştirilmesi ve Bilgi İletişim ve Teknolojilerinin güçlendirilmesi amaçlanmıştır. Bu sistemin diğer bir amacı da, 15 devlet ve 14 özel üniversitenin yerel ve uluslararası anlamda bir eğitim cazibesi haline getirilmesidir. Sınırlı bir deneyim de olsa UNITAR yaşam boyu öğrenme konusunda potansiyel öncü olma durumundadır (Albashi ve Hakim, 2006, s. 3; Sagna, 2006, s. 13).

Suudi Arabistan, Bahreyn, Ürdün, Lübnan, Mısır ve Kuveyt'i içine alacak şekilde planlanan Sanal Arap Üniversitesi (*The Virtual Arab University*) Birleşmiş Milletler ve UNESCO'nun desteğiyle 2002'de kurulmuştur. Bu yapılanmada lisans düzeyde diploma alabilmek için Arap ülkelerinde, dönemde 31 kredi ve toplamda 127 kredi olarak mezun olabilmektedirler (Laaser, 2006, s. 9).

Yine benzer bir amaçla Katalanya'da 1995'te Katalanya Sanal Üniversitesi kurulmuştur (Sangra, 2006, s. 23). Bunun yanı sıra Arjantin'de 1989'da Sanal Üniversite kurulmuş ancak faaliyetlerine 1991 yılında başlayabilmiştir (DeBello, 2006, s. 7). Bunların dışında Hindistan'da Sanal Üniversite 1981'de Ulusal Bilgi Teknolojileri Enstitüsü (*The National Institute of Information Technology-NIIT*) olarak kurulmuştur. Bu sistem aracılığıyla amaç yine insanlara zengin öğrenme ortamları sunmak ve bilgi teknolojileri eğitimi sağlamak olarak belirtilmiştir. Hindistan'daki bu merkez bugün dünyada 2500 merkezde 38 ülkede ağa sahiptir ve dünyanın değişik yerlerinden yaklaşık 500.000 kayıtlı öğrencisi bulunmaktadır. Bu sistem içerisinde sanal

kütüphane, bağlantıları (*links*), kafeteryalar ve sanal yüzme havuzları bile vardır (Mitra, 2006, s. 4). Benzer bir sistem Kanada’da 1970 yılında Alberta Üniversitesi’nde uzaktan eğitim olarak başlamış ve 2002-2003 öğretim yılında on-line olarak uzaktan eğitim anlamında ön-lisans ve lisans programları da açmak suretiyle bugün itibarıyla 30.000 öğrenciye hizmet vermektedir (Abrioux, 2006, s. 4). Benzer bir yapılanma Finlandiya’da 2001 yılında 20 üniversitede genişletilmiş ancak buradaki uygulama açık üniversiteden farklı bir durum arz etmektedir. Buna göre açık üniversite diploma veremez ancak öğrenci buradan aldığı kredileri diğer bir üniversiteye taşıyabilir (Kylama, 2005, s.108).

Son zamanlarda artan çok kapsamcılık ve azalan maliyetleri nedeniyle sanal üniversitelerin adı özellikle Avrupa Birliği çevrelerinde de sıkça duyulur olmuştur. Sanal Üniversite modeli 1999 yılında imzalanan Bologna Deklarasyonu’nda 2010 Avrupa Yükseköğretim Alanı (*European Higher Education Area*) oluşturma amacıyla yapılan bir planın gereği olarak hayata geçirilmesi planlanmaktadır. Bu yapı, Bologna İzleme Komitesi tarafından koordine edilmektedir. Avrupa Yükseköğretim Alanı’nın üzerinde durduğu standardizasyon buradaki amaçlardan birisidir (Kylama, 2005, s. 110). Bu üniversitelerin tümü farklı üniversitelerin verdikleri çeşitli derslere ve programlara erişim olanağı sağlayan ortak ana girişlerle (*portallarla*) sanal bir yerleşke ortamı yaratmaktadır.

Bunların dışında 1996’da Dünya Bankası projesi olarak kurulan Afrika Sanal Üniversitesi (*African Virtual University*) 1997’de Gana, Etiyopya, Kenya, Tanzanya, Uganda ve Zimbabve’nin katılımıyla altı ülkeyle başlamıştır (Juma, 2006, s. 3; Schrum ve Berenfeld, 1997, s.16). Afrika Kenyatta AVU Sanal Üniversitesi’nde dersler, sınıf ortamları gibi yerler oluşturularak video konferans ve internet yoluyla verilmektedir. Bu süreç Dakar’da bir kaynak merkezi oluşturulmak ve öğrencilerin burada çok düşük internet ücreti karşılığında hizmet alabilmesi şeklinde yürütülmektedir. Bu üniversite modelinde öğretim genellikle, bilgisayar mühendisliği, bilgi teknolojileri ve elektrik mühendisliği ile beşeri bilimler alanlarında başlatılmıştır. Daha sonra buna sistem mühendisliği, grafik tasarım, sistem bakımı ve tasarımı ile örgütsel yönetim konuları eklenmiştir (Taylor, 2006, s.16–17).

Türkiye’de Sanal Üniversite Uygulamaları

Ülkemizde sanal üniversite tartışmaları yenidir. Bu tartışmalar ve düzenlemelerden önce sanal üniversitenin altyapısını oluşturan uzaktan eğitime kısaca değinmek gerekmektedir.

Türkiye’de, 1933-1934’te mektupla öğretim kursları düzenlenmesi tasarlanmış, 1960 yılında, orta dereceli meslek okulu mezunlarına üniversite olanağı sağlamak amacıyla mektupla öğretim yönteminin uygulanmasına başlanmıştır. 1961 yılında da MEB tarafından Mektupla Öğretim Merkezi (*Açık Öğretim Fakültesi*) kurulmuş ve bu çalışmalar 1966 yılında genel müdürlük düzeyinde örgütlenerek, sistem örgün ve yaygın eğitim alanında geliştirilmiştir. 1974 yılında Mektupla Yüksek Öğretim Merkezi kurulmuştur. Bu girişim yerini daha sonra Yaygın Yüksek Öğretim Kurumu’na bırakmış, ancak bu girişim de başarılı olamamıştır (MEB, 2010, s.1). 1982 yılında yürürlüğe giren 2547 sayılı Yüksek Öğretim Yasası ile Anadolu Üniversitesi bünyesinde bir Açık Öğretim Fakültesi (AÖF) açılmıştır. Bu fakülte halen, uzaktan eğitim konusunda öğretim, araştırma, yayın hizmetleri vermektedir. AÖF, öğrenci sayısı açısından dünyadaki en büyük açık üniversiteler arasında yer almaktadır. Derslerini öğrencilere gönderilen basılı materyallerin yanı sıra televizyon yayınlarıyla da desteklemektedir (Alkan, 1998, s.5).

Aydın’a (2003) göre, Türkiye’de gerçekleştirilen uzaktan eğitim etkinlikleri hala basılı materyallere dayalı bir yapıda gerçekleştirilmektedir. Örneğin, AÖF öğrencilerinin bilgisayara erişim oranının yaklaşık %5 düzeyinde olması bilgisayara dayalı bir öğretim uygulamasının gerçekleştirilmesini güçleştirmektedir. Buna rağmen hem kamu hem de özel eğitim kurumları tamamen çevrimiçi ya da yarı çevrimiçi eğitim etkinlikleri gerçekleştirmeye çalışmaktadır. Bu eğitimler genelde metin esaslı gerçekleştirilmekte ve çok az ses, hareketli ya da durağan görüntüye yer verilmektedir. Sanal gerçeklik gibi teknolojilerin kullanılması ise henüz hayal niteliğindedir ancak şu an yeterli olmasa da çevrimiçi program ve ders sayısının artacağı

değerlendirilmektedir.

Yalabık ve diğerlerinin (2010) ifade ettiklerine göre, bu anlamda sanal üniversiteye bir geçiş uygulaması olarak değerlendirilen e-öğrenme eğitim uygulamaları ise Türkiye’de ilk defa kapsamlı ve sistematik olarak ODTÜ’de başlatılmıştır. Bu kapsamda yapılan çalışmalar sonucu, 37 adet web tabanlı ders geliştirilmiş, bir adet internet üzerinden yürütülen yüksek lisans programı açılmış, eğitimcilerin eğitimi (*E-ĞİTEN*) ve bilgi teknolojileri sertifika programı (*IDEA*) düzenlenmiş, Web tabanlı eğitim yönetim sistemi geliştirilmiştir. Son olarak E-Ders Tasarım ve Geliştirme sertifika programı açılmıştır. Yine Yalabık ve diğerleri (2010) bu sertifika programının amacının insan kaynakları ve kurumsal eğitim alanlarında çalışan bireylerin, internet teknolojilerini eğitimde verimli ve etkin bir şekilde kullanmalarını sağlayacak Web teknolojileri ve öğretim tasarımı alanlarında gerekli bilgi ve becerileri kazanmalarını sağlamak olduğunu belirtmektedirler. Yine Türkiye’deki diğer e-öğrenme uygulamaları, Bilgi Üniversitesi e-MBA (*İşletme Yönetimi Yüksek Lisans*) programı, Sakarya Üniversitesi Bilgi Yönetimi, Bilgisayar Programcılığı ve İşletme Ön lisans programları ve Anadolu Üniversitesi Bilgi Yönetimi ön lisans programıdır. Görüldüğü gibi bu çalışmaları sanal üniversite olarak görmek yerine bir geçiş dönemi olarak görmek gerekmektedir.

Türkiye’de gerçek anlamda sanal üniversite UNESCO’nun AVICENNA Projesi ile Avicenna Sanal Kampus (*Avicenna Virtual Campus*) olarak bir ağ üzerinden öğrenme ve üretim platformu olarak başlatılmış ve Avrupa Birliği (*AB*) ülkeleri ile uluslararası örgütlerin deneyimlerini paylaşmaları amacını taşımaktadır. Bunun finansmanı 2001- 2003 dönemlerinde Avrupa-Akdeniz Bilgi Toplum (*EUMEDIS*) üzerinden sağlanmıştır. Bu proje ile 11 Avicenna Bilgi Merkezi oluşturulması amaçlanmaktadır. Bu ülkeler, Cezayir, Fas, Tunus, Ürdün, Mısır, Lübnan, Malta, Filistin, Kıbrıs, Türkiye ve Suriye’dir. Bu program 2003 yılında başlamıştır ancak tam olarak işlevsel değildir. 15 ülkede uygulanacak olan bu sistem, başlangıçta daha ziyade İngiliz Dili Eğitimi, Bilgi Teknolojileri ve Bilgisayar, İşletme Yönetimi alanları ile sınırlıdır (Laaser, 2006, s. 154).

Ülkemizde sanal üniversitenin kurulması konusunda Yükseköğretim Kurulu (YÖK) girişimlerine başlamıştır. *Resmi Gazete’nin 11.05.2007 tarih ve 26519 sayılı nüshasında yayınlanan Yurtdışı Yükseköğretim Diplomaları Denklik Yönetmeliğinin değiştirilen (11.02.2009-27138 S.R.G) maddesine göre, program kredilerinin 1/3’ünden fazlasının sanal ortamda verilmemesi, program kredi toplamının, o ülkedeki eşdeğer örgün öğretim programı kredi toplamına uygun olması şartları aranarak, bireysel olarak değerlendirildikten sonra kabul edilir ya da reddedilir* denilmektedir. *Yine program kredilerinin 1/3 ten fazlası ya da tamamı sanal ortamda alınan diplomalar ise, o yükseköğretim kurumunun ve programının, usul ve esasları Yükseköğretim Genel Kurulu tarafından belirlenecek bir yöntemle değerlendirilmesi sonucunda kabul edilir ya da reddedilir* şeklindeki uygulamasıyla işlerlik kazanmıştır (REGA-Resmi Gazete, 2009).

Bu konuda yapılan bazı değerlendirmeler, sınırlılıklarına rağmen sanal üniversiteyle Türkiye gibi gelişmekte olan ve üniversite sayısı yeterli olmayan ülkelerde daha çok öğrenciye üniversite eğitimi sağlanabileceği yönündedir (Yazıcı ve Altaş, 1999, s. 534). Ancak sanal üniversite hizmet alanlarının bir fizibilite çalışması yoluyla tespit edilmesi, insanların ve toplumun gereksinimleri göz önünde bulundurulması gerekmektedir. Her husustan önce de üniversitenin geleneksel yapısına zarar verilmemesi sağlanmalıdır. Çevrimiçi eğitim almak isteyen bireyleri ve bu eğitimi sunmak isteyen kurumları (*Türk Telekom gibi*) internet alt yapı sağlayıcılarının desteklemesi zorunludur. Değişik nedenlerle sistem dışında kalan ve yükseköğretim hizmetine ulaşamamış insanlara bu hizmetin götürülmesi gibi önemli bir amaçla çıkılan yolda, sunulan hizmetlere mali olarak yüksek bedeller veriliyor olması, bu tür eğitimin başlangıç amacına tezat oluşturmaktadır. Bu hizmetlerin daha yaygın bir şekilde ulaşılabilir kılınmasının, sanal üniversitelere yöneltilen “*bir takım varsıllara daha ayrıcalıklı hizmet sunmakta olduğu*” yönündeki eleştirileri ortadan kaldırması bakımından önemli olduğu görülmektedir.

Sanal Üniversitede Akademik İşleyiş

Antoni’ye (2006) göre, sanal üniversitenin en belirgin amacı, geleceğin üniversite vizyonundan ortaya çıkmış olan “ulaşılabilir ve karşılanabilir yüksek eğitim” olgusudur. Ona göre sanal üniversite yükseköğretimi ve gereksinimini yeniden kurumsallaştırıp yapılandırmak üzere yeni bilgi ve iletişim teknolojilerinden yararlanmayı amaçladığı için teknoloji bu yapının en temel gerekliliğidir. Bu işlevi yerine getirmesi beklenen sanal üniversitenin, bu süreçte hem teknolojik altyapı hem de tüm bu işlemleri kontrol edebilecek destek sistemini gerçekleştirmiş olması gerekmektedir. Sanal üniversite destek birimlerinin yedi gün yirmi dört saat (7/24) esasına göre çalışmalarının düzenlenmiş olması gerekmektedir (Antoni, 2006 s. 5). Yönetimsel açıdan değerlendirildiğinde Antoni (2006), hesap verebilirlik açısından esnek yöntemler kullanabilen faydacı (*pragmatik*) işletme yönetimi yaklaşımının sanal üniversiteler için uygun olacağını ifade etmektedir. Diğer bir anlatımla burada yönetim, örgün eğitimdekinden farklı olarak özerk ve esnek yönetim modelleri kullanılmalıdır. Yine bu yapıda yönetim, kişiselleştirilmiş hizmetlerin kullanıcılarca en ucuza ve en kaliteli bir şekilde ulaştırılmasına odaklı bir şekilde yapılandırılmalıdır (Juma, 2006, s. 14).

Bu tür yapılar Bilgi İletişim Teknolojilerini kullanmak suretiyle bilgi paylaşımını esas aldığı için buralarda e-ders materyali üretimi çok önemlidir. Bu üretim elbette tek bir kişinin değil, birçok uzmanın bulunduğu bir ekip tarafından yapılması gereken bir iştir. Tek başına bir akademisyen ya da teknik bir uzmanın altından kalkabileceği bir konu değildir. Bu nedenle ders üretimi (*ya da uyarlanması*) konusu ile ilgilenecek uzmanlaşmış bir birimin kurulması gerekmektedir. Bu amaçla esnek takım çalışması yapılabilecek bir “Eğitim Tasarım Merkezi” biriminin kurulması ön koşuldur. Sanal üniversite için izlenilecek teknik yaklaşımların başında öncelikle içerik tasarlama sırasında endüstri standartlarının (*IMS, IEEE, SCORM gibi*) izlenmesi ve uygulanması gelir. İçerik bu standartlara uygun olmalıdır. Bunların tümü ders materyali ya da ‘*öğrenme nesnelere*’ denen yeniden kullanılacak paketler şeklinde düzenlenmekte ancak bunlar standartların üzerine eklemeye yapılabilecek bir esneklikte hazırlanmalıdır. Öğrenme sistemleri standartlarının pedagojik katkısı çok fazla olmamakla beraber üretim sürecini standartlaştırmakta ve yeni ders oluşturma maliyetlerini düşürmektedir. Yurtdışındaki diğer örneklerde olduğu gibi, sanal üniversitede en başta eşgüdüm sağlayacak, dersleri hazırlayacak ve destek hizmetlerini sunacak birimlerin yer aldığı bir merkez bulunmalıdır. Bunların yanında öğrencilere sürekli yardım ve destek sağlayacak yerel merkezler bulunmalıdır.

Öğretim içeriğinin tasarımı ve üretimi sanal üniversite için en kritik adımlardan birisidir. Yalabık ve diğerlerine (2010) göre, geleneksel öğretim materyalleri elektronik ortamda değişik araçlarla son derece çekici ve öğrenmeyi kolaylaştırıcı duruma getirilebilir. O halde sunulması hedeflenen ders içeriğinin bu ortama uygun hale getirilmesi için gerekli düzenlemeler yapılmalıdır. Bu konuda Brey’in (2003) yaptığı bir değerlendirmeye göre sanal üniversite, öğrenciye daha fazla seçenek sunduğu için akademik özgürlüğün sınırlarını artırmaktadır.

Sanal üniversitede on-line dersler alan öğrencinin kurs ya da ders materyalini kendisinin okuması, çalışması, yazması belki interaktif telekonferans yöntemiyle diğerleriyle birlikte çalışması gerekmektedir. Bu öğrenme materyalleri basılı kaynaklar, kitaplar, sesli ve videokasetler, televizyon programları, CD Rom- yazılım ve web siteleri şeklinde olabilir. Sanal üniversitenin başarılı olabilmesinin en önemli koşulu öğrenci desteğidir. Bu nedenle öğrenci rehberliği ve yardımı çok önemlidir. Öğrenciler, eğitim sisteminde, her türlü uzaktan eğitim araçları ve değişik yollarla (*yüz yüze, telefon ile ve sohbet odaları gibi*) destek alabilmektedirler. Öğretim sürecinde herhangi bir sorunla karşılaşıldığında elektronik posta yoluyla hocalar ya da destek ekibinden yardım alınabilir. Dersler ve çalışmalar genellikle zamanla sınırlı olarak yapılmaktadır. Bu yönüyle geleneksel üniversitelere benzemektedir. Eğer, sınav varsa o da önceden öğrenciye zamanı bildirilerek yapılır.

Sanal üniversitede öğretimi gerçekleştirmek amacıyla, geleneksel eğitimden farklı olarak birçok yöntem kullanılmaktadır. Bu konuda her üniversitenin izlediği yöntem birbirinden farklı olmakla beraber genelde kullandıkları yöntemleri aşağıdaki gibi özetlemek olanaklıdır (Loutchko, 2002):

1. **Sanal Sınıflar (Virtual Classrooms):** Bu tür sınıfların oluşturulması teknolojik bilgi devriminin sonucudur. Bu yaklaşıma göre sanal ortamda bir sınıf oluşturulur. Burada amaç kişisel bilgisayarları aracılığıyla derse katılan öğrenciler arasında ileri erişim deneyimleriyle öğrenci ve öğretim elemanlarının katılımına olanak sağlayan bir ortam oluşturmaktır. Bu yolla eğitimin kalitesinin de işbirlikli öğrenme düzeyinin de geliştirileceği düşünülmektedir.
2. **Hiper Basım Materyaller (Hypertext courses):** Bu yaklaşımda geleneksel uzaktan eğitimde olduğu gibi yapılandırılmış materyal kullanılır ancak bütün materyal elektronik ortamdadır ve bir tarayıcı (*browser*) ile görülebilir. Bu tür materyaller birtakım bağlantılardan (*Hyperlinks*) ulaşılan türdendir. Öğrenci bir şifreyle girdiğinde kendisine konu ile ilgili bağlantı adresleri verilir. Burada yer alan materyal çoklu medya parçası şeklindedir ve alıştırmalar konu ile ilgilidir.
3. **Video Tabanlı Dersler (Video-based courses):** Yüz yüze sınıflar gibi öğretmenin konuştuğu, powerpoint slaytların geçtiği ya da on-line örneklerin resim gösterimi ile verildiği derslerdir. Bu derslerde video akış teknolojileri kullanılmaktadır. Öğrenciler bedava bir şekilde bir takım yazılımlar aracılığıyla (*örneğin. Windows Media Player, RealPlayer*) dersi izlerler ya da doğrudan video aracı kullanırlar.
4. **Ses Tabanlı Dersler (Audio-based courses):** Bir öğretim elemanının resimleri hareket ettirmesine benzer bir yöntemdir ancak hareketli resimler sesli olarak verilir. Bu yöntemde genellikle ders sayfaları dersle ilgili bilgiyle zenginleştirilir
5. **Animasyon Dersler (Animated courses):** Basılı materyallerin kullanıldığı ve ses tabanlı derslerin animasyonlarla zenginleştirilmiş halidir. Bu yöntemde dersler genellikle içerik ve görüntünün çekici bir şekilde sunulması yoluyla anlatılır. Bu animasyonlar bir takım medya araçları (**Macromedia Flash**) ya da benzer teknolojiler kullanılarak yaratılır. Bu animasyonlar anahtar unsurların daha iyi anlaşılmasını ve öğrenmenin daha iyi takibine olanak sağlamaktadır
6. **Web Destekli Sanal Materyalli Dersler (Web-supported textbook courses):** Çoklukla özel amaca uygun (*spesifik*) ders materyallerine dayalıdır. Öğrenciler bu materyalleri kendileri okurlar ve anlamaya çalışırlar. Tekrar soruları, tartışma konuları, alıştırmalar, örnek olay durumları öğretim elemanı tarafından web sitesinde verilir ve tartışılır. Bu amaçla oluşturulan sohbet odaları, sesli mesaj, e-mail grupları aracılığıyla sorular açıklanmaya çalışılır. Genellikle HTML, POWERPOINT ve PDF şeklinde basılı materyaller kullanılır.
7. **Akran-akrana Dersler (Peer-to-peer courses):** Bu dersler istek üzerine daha önceden hazırlanılmamış bir müfredat üzerine yapılır. Öğrencilere bir konu üzerinde akranına o an sanal ortamdan öğretim yapabileceği olanağı sunar ancak öğrenci öğreteceği konuyu o anda öğrenmektedir

İngiltere Sanal Üniversitesi'ndeki Akademik İşleyiş Örneği

Sanal üniversite sisteminin akademik olarak nasıl işlediğini göstermesi bakımından bu bölümde bir ülke örneği verilmektedir. İngiltere örneğinin bu anlamda bir fikir vereceği umulmaktadır. İngiltere'nin seçilmesinin nedeni, bu ülkenin incelenen diğer ülke örneklerine kıyasla kurumsal olarak bu işleyişi en sağlıklı şekilde yürütüyor olmasıdır.

İngiltere'deki Sanal Üniversite sistemini inceleyen Pollock ve Cornford (2000), şu tespitlerde bulunmuşlardır. İngiltere'de Sanal Üniversite işleyişinde öncelikle Beşeri Bilimler (*Humanities*) alanında video-konferans yöntemi ile dünyanın değişik yerlerinde bulunan öğrencilerle bağlantı kurulmaktadır. Burada amaç farklı çalışmaların ve düşüncelerin karşılıklı olarak birbirlerine aktarılmasıdır. Bu tartışmaların sonucunda geleneksel eğitimde olduğu gibi öğrencilere sanal ortamda geribildirim verilmektedir. Burada Siber Kültür (*Cyber Culture*) dersi vardır.

Yine bu sistemde internet üzerinde öğrenciler için kendi kendine çalışabilme modülü olan kredili ders oluşturulmaktadır. Bunun sonucunda kütüphane personelinin öğrettiği ve aynı zamanda on-line olarak kendi kendine çalışma modülüne çevirisi yapılabilen Enformasyon Becerileri (*Information Skills*) kazandırılır. Bu derslerin planlama aşamasında haftadan haftaya teknik oturumlar düzenlenmektedir. Akademik materyalin bir araya getirilmesi amacıyla planlama toplantıları yapılmakta, bununla ilgili teknoloji geliştirilmekte ve girişimler şekillendirilmektedir. Yine Pollock ve Cornford (2000), bu anlamda Yönetim Bilgi Sistemleri (*Management Information Systems-MIS*) ve İşletme Kaynak Planlaması (*Enterprise Resource Planning-ERP*) sistemlerini son derece önemli olarak değerlendirmektedirler. Onlara göre merkezi bir yönetim bilgisayarında tutulan bu bilgi ve sistem yönetimine akademik personelin etkisi artık çok sınırlıdır. Burada elbette fakültede yönetim ve akademik işleyiş olarak bölünme gerçekleşmekte ve sanal kısmı artık bir profesyonel işletme gibi yönetilmektedir. Öğrencinin bilgisayarla ilişkisini akademik ve destek ekibi yönlendirmektedir. Öğrenci bu yaklaşımda pasif bir konumda kalmaktadır. Sisteme kaydolun öğrencilere akıllı kartlar (*smart card*) verilir ve öğrencilerin bu kartlar sayesinde gerekli bilgiye erişimi sağlanır. Aynı zamanda öğrenciler bu kartla kampüse gelmeden hocalarıyla toplantılar planlayabilmektedirler.

Sanal Üniversiteye Yöneltilen Eleştiriler

Sanal üniversiteye ve işleyişine ilişkin farklı değerlendirmeler ve eleştiriler söz konusudur. Bu eleştirilerden ilki sanal üniversitelerin daha az maliyetli olduklarına ilişkin bilimsel verilerin yokluğu hususudur. Diğer bir husus bu kurumların bir üniversiteden ziyade dar anlamda mesleki bir takım kurs ve sertifika programlarına yönelik olması gerçeğidir (Goddard ve Cornford, 2001, s. 1). Bir başka değerlendirmeye göre, sanal üniversite öyle iddia ettiği gibi dezavantajlı, eğitim ortamlarına uzak, evlerinden çıkamayan insanlara ve işsizlere yükseköğretim olanağı sunmamakta daha ziyade avantajlı, kariyer olarak yükselen, iş sahibi ve iyi eğitilmiş insanların kendilerini daha donanımlı kılacak hizmetler üretmektedir. Bu durum mali olarak da doğrudur çünkü bilgi teknolojilerine ulaşma, internet erişimi ve kullanımı gibi olanaklara bu insanlar sahiptir. Bu nedenle bu kurumların ayrı bir eşitsizliğe neden olduğu vurgulanmaktadır. Atan, Sulaiman, Rahman ve Idrus (2002) tarafından Sanal Üniversite ve Eğitim Fırsatı (*The Virtual University and Educational Opportunity*) üzerine yürütülen deneysel bir çalışmada, sanal üniversitenin eşitsizliği gidermediği tam aksine yeni eşitsizliğe yol açtığı ortaya konulmuştur. Zira dezavantajlı ve ekonomik olarak yetersiz ya da değişik şekillerde eğitimden uzak kalan bu insanların evlerinde bilgisayar, internet erişimi bir yana bazen televizyon bile bulunmayabilir. Evinde bilgisayar ve internet erişimi olsa bile, donanım-yazılım (*hardware-software*), teknolojik sorunlarla birlikte sık sık kesilen ve iyi çalışmayan internet erişimi gibi unsurlar yeni sorunlara neden olabilmektedir. Bazı toplumlarda kadınların daha dezavantajlı durumda olabileceklerini ileri süren Atan ve diğerleri (2002, s.206), kadınların teknolojiye dair yaşadıkları zorluklar nedeniyle durumun onlar açısından da zor olduğunu ortaya koymaktadırlar.

Sanal üniversitenin, sosyal etkinlikleri elektronik ortamda geliştiremediği için bunun toplum açısından bütünleşmeyi sağlayamadığı düşünülmektedir. Sanal ortamlar ancak sanal topluluklar oluşturabilir çünkü yüz yüze iletişim olmadığından, sosyal etkileşim zenginleşemez (Brey, 2003, s.4). Eğitim Yönetimi Bilimi bakımından değerlendirildiğinde daha da önemlisi, sanal üniversite ile “meslektaş anlayışının hâkim olduğu yönetsel kültürden, akademik destekli profesyonel bir yönetime” geçiş söz konusudur.

Bunların dışında, bir takım etik unsurların da varlığı da bilinmektedir. Söz gelimi, ders materyalleri ve öğrenci bilgilerinin sanal ortamlarda olmasının bir takım sakıncaları olabilir çünkü bu konuda iyi niyetli olmayan bazı çevrelerin bu akademik birikimi kötü amaçları doğrultusunda kullanabilecekleri düşünülmektedir. Bu yapıda üniversite, elindeki bilgiyi küresel ortamlarda borsa brokerleri gibi pazarlamaya çalışmaktadır gibi bir algılama da eleştirilen diğer bir husustur (Brey, 2003, s. 9; Goddard ve Cornford, 2001, s. 1).

Sanal üniversite, müşteri-öğrenci ve pazar-gereksinim odaklı, diploma-derece veren,

yeterliği kabul edilmiş, yüksek kalitede ve maliyet-faydası yüksek düzeyde eğitim veren bir kurum olmayı hedeflemiş bir teknoloji girişimidir (Karasar, 2004, s. 117). Bazı bilim insanları, sanal üniversiteyi savunanların “*ya üniversitenin kurumsal gücünü küçümsediklerini ya da bilgi teknolojilerinin gücünü fazla abarttıklarını*” ifade etmektedirler. Burada üniversite, kurumsal kültür, öğretim elemanı-öğrenci etkileşimi, fikir alışverişi, akademik araştırma nosyonunun ortadan kalkmasıyla Gevşek Yapılı Sistemler (*Loosely Coupled Systems*) haline gelebilir. Gevşek yapıli sistemlerde, sistemin ayakta kalabilmesi için sistemi oluşturan parçaların uyumlu olması gerekmez zira bu yaklaşım sistemi oluşturan birçok unsurun çoklu boyutta bağlantısının kurulması amacıyla zengin bir alternatif sunar. Bu yönetsel sistemler daha ziyade, politikaları belli olmayan ve uygulama üzerinde zayıf kontrolün söz konusu olduğu yerlerde uygulanabilir (Hesapçıoğlu ve Balyer, 2009, s. 237).

Her hangi bir kuruma güçlü yapısı, yerleşkesi, öğrenci-öğretim elemanı etkileşimi, değerlendirmeleri, geçerliliğini onaylayanları, kütüphanecileri, ortak (*partner*) kurumları olmadan üniversite adı verilemez. Yerleşkesi ve yapısıyla insanlara güven veren bir kurum olan üniversitenin bu özelliği ortadan kaldırıldığında orası artık üniversite diye adlandırılmaz. Bu sistemde öğrenci, etkileşim, yüz yüze öğretim, fikir alışverişi ve sosyal ortamlardan soyutlanarak öğrenme materyallerine kullanıcı adı (*user name*) ve şifre (*password*) ile ulaşan bir nesneye indirgenmektedir (Goddard ve Cornford, 2001, s. 4).

Bir tür özel amaçlara hizmet eden sanal yapılar oluşturmaktan ziyade, üniversitenin işlevsel kılınabilmesinin yolları araştırılmalıdır. Yerel unsurlarla daha fazla işbirliğine gidilmeli, merkezi işlevsel birimler kurulmalı, kütüphanelerle daha fazla işbirliği gerçekleştirilmeli, akademik programlama hizmetleri hazırlanmalı, öğrenci, öğretim elemanı ve uzman değerlendirmesine dair gelişmeler sağlanmalıdır. Bu anlamda bilgi ekonomisi kapsamında araştırma-geliştirme yapılanmaları (*AR-GE*), sanayi, uluslararası ticaret, iş ve sosyal katılım çevreleriyle güçlü bağlar kurulmalıdır. Üniversitelerde öğretim elemanları kadar proje yönetim takımları, proje ve değerlendirme uzmanları, teknik destek personeli, içerik uzmanları, tasarımcılar ve bu ürünleri toplum yararına yine topluma kazandıracak insanlar barındırılmalıdır (Goddard ve Cornford, 2001, s. 4; Kylama, 2005, s. 116).

Bütün bu değerlendirmelerde sanal üniversiteye çok farklı anlamlar yüklenmektedir. Bu tür oluşumları Noble (1998), Dijital Diploma Değirmenleri (*Digital Diploma Mills*) olarak tanımlamaktadır. Ona göre sanal üniversite ve e-öğrenme gibi yapılar üniversitelerin ticarileşmesinin bir aracıdır. Yine Noble'e (1998) göre, bu derslerin ve materyallerin sanal ortama konulması akademisyenlerin dersleri ve öğretimleri üzerindeki kontrollerinin iyice azalması anlamına gelebilir. Bu yöntemle yöneticilere çok fazla kontrol aracı verilmektedir. Bundan sonra üniversite akademik, mali ve yönetsel anlamda sıkı bir şekilde disiplin altına alınabilir. Hatta sansür önemli bir kontrol aracı haline gelebilir ve üniversite özerkliği bir hak olmaktan çıkabilir.

2. SONUÇ VE ÖNERİLER

Sonuç

Son yıllarda dünyada ve ülkemizde sanal üniversite yapılanmalarına dair bir takım tartışmalar yürütülmektedir. Sanal üniversiteye yönelik sürdürülen bu tartışmalara katkı sağlaması amacıyla yapılan bu çalışma sonucunda şu değerlendirmeler yapılabilir:

Üniversitelerin amacı, öğrencilerini ülkenin bilim politikasına, toplumun yüksek düzeyde ve çeşitli kademelerdeki insan gücü gereksinmelerine göre ilgi, yeti ve yetenekleri doğrultusunda yetiştirmek, bilimsel alanlarda araştırmalar yapmaktır. Yine üniversitelerin diğer bir görevi de araştırma-inceleme sonuçlarını gösteren ve bilim-teknik ilerlemesini sağlayan her türlü yayını yapmak, hükümetlerce istenecek inceleme ve araştırmaları sonuçlandırarak bu konulardaki düşüncelerini bildirmektir (Balyer, 2008, s.288). Robbins ve Webster'e (2002) göre, üniversitelerin meslek elemanı yetiştirmek, kamu yararına araştırma yapmak ve araştırmaların

sonuçlarını yaymak, kültürel değerleri kuşaktan kuşağa aktarmak, sosyal bütünleşmeyi sağlamak, bireysel ve toplumsal değişimi teşvik etmek, sosyal ağlar oluşturmak, müfredat dışı etkinlikler geliştirmek ve sosyal hizmetler sunmak gibi çok işlevleri bulunmaktadır. Yine Hernes’e (2006) göre, üniversite ayrıca toplumsal gelişmeyi sürükleyecek nitelikli işgücü, yönetici, teknisyen, mühendis, doktor, hemşire gibi tüm ekonomiye yön verecek ileri düzeyde bilgiyle donanımlı bireyler yetiştirilmesi konusunda önemli bir role sahiptir. Yüklendiği bu görevler nedeniyle üniversite, hem hükümetler hem de sanayinin göz bebeğidir çünkü üniversitenin yetiştirmekle sorumlu olduğu ve her iki grubun da gereksinim duyduğu sözü edilen yeterli donanıma sahip bireyler olmaksızın hiçbir toplum ya da ülke ilerleyemez.

Üniversite, ayrıca bilimsel düşüncenin yeşerdiği, harmanlandığı ve geniş halk kitlelerinin refahı için yayıldığı yer olarak evrensel bir öneme sahiptir. Dünyanın değişik ülkelerinde üniversitenin bu evrensel işlevini yerine getirirken konumlandığı yer, insanlık yani kamu yararı olmuştur. Bu nedenle üniversitelerin yapılanmaları, toplumların şimdiki ve gelecek refahları ve kalkınmaları için büyük bir öneme sahiptir. Toplumsal dinamikleri harekete geçirmesi gereken insanların yetiştirildiği kurumlar olan üniversiteler ve onların yönetim yapılarının, yeni durumlar için hazır ve değişimi bünyelerine uyarlayabilmek bakımından esnek bir yapıda olmaları gerekmektedir. Ancak geleneksel üniversitelerin bu işlevleri tam anlamıyla yerine getirdiği söylenemez. Bu eksikliklerden hareketle değişik ülkelerde ve ülkemizde geleneksel üniversitelere alternatif arayışları tartışılmaktadır. Geleneksel üniversiteye alternatif olarak tartışılan yapılardan birisi de “sanal üniversite”dir.

Genel olarak sanal üniversitenin yapısı ve işleyişine bakıldığında öyle görünüyor ki geleneksel üniversitenin yüklendiği görev ve sorumlulukları taşımaktan uzaktır. Her ne kadar da teoride çok ideal bir yapıymış gibi sunulsa da, sanal üniversitelerin, yerleşke atmosferi ve öğretim elemanı-öğrenci etkileşimini yeterli bir şekilde sağlayamamaları nedeniyle, geleneksel üniversiteye alternatif olamayacakları değerlendirilmektedir. Bu yeni yapıda öğrenci ve öğretim elemanı birer nesne konumuna indirgenmektedir çünkü öğrenci ve öğretim elemanı sisteme dışarıdan katılmakta ve edilgen durumdadırlar. Burada etken olan yapı ve bu yapının temsil ettiği sistemin kendisidir. Brey’e (2003) göre, sanal üniversite, geleneksel üniversiteden beklenen işlevleri yerine getirmek bir yana sadece akademik bilişsel fonksiyonları geliştirme üzerinde yoğunlaşmaktadır. Ona göre üniversitenin bu yanı sıra piyasa tarafından ekonomik değere dönüştürülebilir bir özellik arz etmektedir. Bu nedenle sanal üniversitelerin geleneksel üniversitelerin alternatifleriyymiş gibi gösterilmeye çalışılması hususunda yürütülen çabaların kamu yararı sağlamadığı düşünülmektedir. Bu tür çabalar, üniversiteyi gerçek işlevlerinden uzaklaştırarak hızlı ve günöbirlik toplumsal taleplere yöneltilmektedir. Bu etkilerle hareket eden yirmi birinci yüzyılın üniversiteleri, birbirleriyle rekabette başarılı olabilmek için, sahip oldukları bilgiyi en hızlı yoldan ve “talebe özel”, sadece kendi öğrencilerine değil, geniş topluluklara ulaştırmak zorunluluğunu hissetmektedirler. Bunun gerçekleştirilmesinin en etkili yolu da, bilgisayar ağlarından ve bu teknolojiyi kullanan bir eğitim sisteminden yararlanmaktır (Karasar, 2004, s. 117).

Genel olarak değerlendirildiğinde bu yeni yapılanma içerisinde üniversiteler birer sertifikasyon merkezi haline getirilmeye çalışılmaktadır. Bu sonuç, “üniversite” sözcüğünün içeriğinin boşaltılmasına kadar varabilir. Bu dalgalanmadan ülkemiz üniversite sistemi de etkilenmekte ve üniversitelerin işlevleri bu anlamda farklılaşmaktadır (Balyer, 2008, s.288).

Üniversitenin önemli işlevlerinden birisi de bilgiyi şekillendirmesi ve bunun sonucunda da ulusal kültürü yeniden oluşturmasıdır. Ancak bu önemli yeni görevin, içeriğinin boşaltıldığı, öğretim üyesi ve öğrencilerin birer nesne durumuna indirgendiği sanal üniversiteler aracılığıyla gerçekleştirilmesi zor görünmektedir. Geleneksel üniversiteye yönelik yapılan bir takım eleştirilerde ifade edildiği gibi bu kurumların öldüğü ve bu çabaların da yeni üniversitenin yani sanal üniversitenin elbirliği ile oluşturulması süreci olmadığı düşünülmektedir.

Yükseköğretim alanında Dünya’da 1980’li yıllardan başlayan ve halen devam eden bir reform dalgalanması söz konusudur. Birbirinden farklı politik, ekonomik, endüstriyel ve teknolojik gelişme düzeylerindeki ülkelerdeki bu reform hareketlerindeki benzerlikler dikkat

çekicidir. Bu reformlarla birlikte üniversitenin işlevleri adeta yeniden yapılandırılmaktadır. Bu durum, üniversitelerin işlevsiz oldukları ve yerine yeni oluşumlar geliştirilmelidir şeklinde yorumlanmamalıdır. Yalnızca aksayan yanlarının çalışır bir hale getirilmesinin gerekli olduğu değerlendirilmektedir.

Sonuç olarak, sanal üniversite gelişen teknolojinin bir sonucu olarak ortaya çıkmıştır. Dolayısıyla sanal üniversitenin, geleneksel yollarla eğitim veren üniversitelerdeki öğretim ve öğrenme sürecine bilgi iletişim teknolojilerini kullanarak değişik öğrenme araçları ve yöntemleriyle zenginlik katabileceği değerlendirilebilir. Diğer bir anlatımla sanal üniversite, bilgi iletişim teknolojileri aracılığıyla öğretimi zenginleştirmeye yönelik butik bir iş ve atölye çalışması olarak görülebilir.

Öneriler

Sanal üniversite ile ilgili yürütülen tartışmalara genel olarak bakıldığında, bu kurumların mevcut geleneksel üniversiteye alternatif yapılar olarak geliştirilmesinin izleri görülmektedir. Değişik çevrelerce farklı gerekçelerle eleştirilen mevcut üniversite işleyişinin, özel amaçlara hizmet eden sanal yapılarla bir alternatifinin oluşturulması yerine, mevcut yükseköğretim kurumlarının sanal üniversitede kullanılan yöntem ve teknikler ile bilgi iletişim araç ve tekniklerinin kullanılması yoluyla zenginleştirilerek işlevsel kılınabilmesinin yollarının araştırılmasının sistem açısından daha yararlı olacağı söylenebilir. Böyle yapıldığında üniversiteler, öğrencilerini bilgi çağının gerektirdiği donanıma sahip, bu araçları kullanabilen, gelişen hızlı çağa çabuk uyum sağlayan bireyler olarak yetiştirebilirler.

Diğer bir husus üniversitelerin hantal ve merkezi yapıları nedeniyle gelişmelere hızla tepki verememeleridir. Bu durum da üniversitelerin hantal ve merkezi yapılarından arındırılarak özerk, kararlarını çabuk alabilen ve çevresindeki gelişmeleri öngörerek toplumu yönlendiren kurumlar haline getirilmesi yoluyla giderilebilir.

Üniversite, yerleşke yaşamı, öğrenci-öğrenci ve öğrenci-öğretim elemanı etkileşim ile bir bütünü ifade eder. Bu bileşenleri birbirinden ayırmak, bu kurumların işlevlerini sınırlandırmak anlamına gelebilir. Üniversiteler, bir bilgisayar ekranına sığdırılmayacak kadar büyüktür. Bu nedenle sanal üniversiteyi planlayanların işin iletişim ve sosyal etkileşim boyutunu da göz önünde bulundurmaları gerekmektedir.

KAYNAKÇA

- Abrioux, D. (2006). The Virtual University, Athabasca University, Canada: *UNESCO*, 1-36.
- Alhabshi, S. O., & Hakim, H. (2006). The Virtual University: Universiti Tun Abdul Razak (UNITAR), Malaysia: *UNESCO*, 1-36.
- Alkan, C. (1998). Eğitim Teknolojisi ve Uzaktan Eğitimin Kavramsal Boyutları, *Uzaktan Eğitim*, 5-10.
- Antoni, S. (2006). The Virtual University, Messages and Lessons Learned: *UNESCO*, 1-11.
- Atan, H., Sulaiman, F., Rahman, Z. A., ve Idrus, R. M. (2002). Gender Differences in Availability, Internet Access and Rate of Usage of Computers Among Distance Education Learners. *Educational Media International*, 39(3-4), 205-210.
- Aydın, C. H. (2003). Uzaktan Eğitimin Geleceğine İlişkin Eğilimler, *Elektrik Mühendisleri Odası Dergisi*: 221, Yazı: 419, [http://dergi.emo.org.tr/altindex.phpsayi419, Aralık 2010'da alındı].
- Balyer, A. (2008). Sanayileşmiş Bazı Ülkelerle Karşılaştırmalı Olarak Türkiye'de Üniversite Açma Politikaları: *Teori Ve Uygulama, Marmara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü Yayınlanmamış Doktora Tezi*.
- Brey, P. (2003). Ethical Issues For The Virtual University, *the Ethicomp Journal*, 1-25.
- Carnevale, A. P. (2000). Community Colleges and Career Qualifications, *American Association of Community Colleges*, Washington: D.C.
- DeBello, C. J. (2006). The Virtual University, Universidad Virtual de Quilmes, Argentina: *UNESCO*, 1-35.

- Goddard, J., & Cornford, J. (2001). *Virtual University*, The Educational Environments of the Future, Portland: Press Ltd.,
- Hernes, G. (2006). The Virtual University: The New Century, Societal Paradoxes and Major Trends: *UNESCO*.
- Hesapçıoğlu, M., & Balyer, A. (2009). Eğitim Yönetimi ve Eğitim Yönetimine Farklı Bakış Açıları. *Türk Eğitim Sistemi ve Okul Yönetimi* (Ayla Oktay, Ed), Kriter Yayınları, 191–288.
- Juma, N. M. (2006). The Virtual University: Kenyatta University- Africak Virtual University, Kenya: *UNESCO*, 1-15.
- Karasar, Ş. (2004). Eğitimde Yeni İletişim Teknolojileri -İnternet ve Sanal Yüksek Eğitim, *The Turkish Online Journal of Educational Technology*, 3 (4), 117-125.
- Kylama, M. (2005). The Finnish Virtual University and Finland’s Path to a Learning Society: *UNESCO*, s. 107- 120.
- Laaser, W. (2006). Virtual Universities For African And Arab Countries, *Turkish Online Journal of Distance Education*, 7(4), 147-160.
- Loutchko, I., Kurbel, K.,& Pakhomov, A. (2002). Production and Delivery of Multimedia Courses for Internet Based Virtual Education; The World Congress, *Networked Learning in a Global Environment: Challenges and Solutions for Virtual Education*, Berlin, Germany, [[http:// en.academic.ru/ dic.nsf/enwiki/ 477760,1-4](http://en.academic.ru/dic.nsf/enwiki/477760,1-4)].
- Mason, R. (2006). The Virtual University, The University–Current Challenges And Opportunities, *UNESCO*, 1-20.
- MEB, (2010). Uzaktan Eğitim, Eğitim Teknolojileri Genel Müdürlüğü, *MEB*, 1-3.
- Middlehurst, R. (2006). The Virtual University: A World Of Borderless Higher Education-Impacts and Implications, *UNESCO*, 1-15.
- Mitra, S. (2006). The Virtual University, NetVarsity, India: *UNESCO*, 1-24.
- Noble, P. (1998). Digital Diploma Mills: The Automation of Higher Education, *First Monday*,3(1), 1-34.
- Ott, H.,& Geeraert, P. (2006).The Virtual University, L’Université Virtuelle En Pays de la Loire, France: *UNESCO*, 1-31.
- Parker, L .M. (2006). The Vitrual University, University of Maryland, *UNESCO*, 1-23.
- Picciano, A. G. (2001). *Distance Learning: Making Connections Across Virtual Space and Time*. Upper Saddle River, NJ: Merrill Prentice Hall.
- Pollock, N., & Cornford, J. (2000). Theory and Practice of the Virtual University, *Ariadne*, 24, 1-5.
- REGA-Resmi Gazete. (2009). Yurtdışı Yükseköğretim Diplomaları Denklik Yönetmeliğinde Değişiklik Yapılmasına Dair Yönetmelik, *Resmi Gazete*, 11 Şubat 2009 Çarşamba tarih, Sayı: 27138.
- Robbins, K., & Webster, F. (2002). The Virtual University, *UNESCO*, 1-17.
- Sagna, O. (2006). The Virtual University Campus numérique fracophone, Dakar, Senegal: *UNESCO*,1-31.
- Sangra, A. (2006). The Virtual University, Universitat Oberta de Catalunya (UOC), Spain, *UNESCO*,1-37.
- Schrum, L., & Berenfeld, B. (1997). *Teaching and Learning in The Information Age: A Guide to Educational Telecommunications*. Needham Heights, Massachusetts: Allyn & Bacon.
- Taylor, C. J. (2006). The Virtual University: USQOnline, Australia- An Evolution of Existing Institution, *UNESCO*, 1-33.
- Yalabık, N., ve Onay, P., & Çağiltay, K. (2010). Sanal Üniversite Sanal Mı Gerçek Mi? *Enformatik, Elektrik Mühendisliği Dergisi*, [<http://www.emo.org.tr>,Erişim, 2010, 1- 5.]
- Yazıcı, A., & Atlas, İ. (1999). Web Based Distance Education in Developing Countries, *Proceedings of the International Symposium on Computer and Information Sciences (ISCIS 14)*,532-539.